

CUVÂNT ȘI GÂND.

Sunt oare cuvintele cele ce pot determina gândirea? Putem gândi în cuvinte? Sau gândul poate fi independent de cuvânt?

Pare evident ca un gând să-l formulăm cu ajutorul cuvintelor. Cuvântul și gândul sunt, la tot pasul, împreună. Dar ce se întâmplă cu un gând ce de-abia se înfiripă și pe care cu greu l-am putea exprima în cuvinte? Pare că se repetă povestea oului și a găinii. Care a fost mai înainte, gândul sau cuvântul? Animalele care stau pe lângă om pare că ne fură ceva pentru că au uneori un comportament aproape uman. Numai că nu vorbesc. Dar multe animale au un sistem de comunicare destul de bine pus la punct. Spre exemplu, găștele comunică prin mișcarea gâtului și sunt niște animale destul de inteligente. Câinii au obiceiul să-și marcheze teritoriul urinând. Nu cred că le putem absolve pe animale de gândire chiar dacă cu vorbirea o duc mai rău. Dar ce făcea omul primitiv? avea voie să gândească chiar dacă nu vorbea încă? Nu vreau să ascund că uneori am dificultăți atunci când vreau să-mi exprim un gând, nu găsesc repede cele mai apropiate cuvinte de gândul meu. Mai mult, uneori cu cât fac eforturi de a-mi lămurii un gând, cu cât încerc să-l formulez și repet formulările până găsesc cuvintele cele mai potrivite, cu atât gândesc mai bine. Pentru noi, cei de azi, este o legătură puternică între gândire și cuvânt. Cu toate acestea, mă întreb uneori dacă un bâlbâit gândește la fel? Nu văd de ce. Gândul lui este la fel de limpede ca al oricărui din noi.

Poate că n-ar trebui să încep cu o astfel de discuție care vrea să pună în joc, chiar din pornire, cele mai importante noțiuni care acoperă aproape tot câmpul de interes al preocupărilor umane. Ce poate fi mai important decât cuvântul, graiul, vorbirea și gândul. Aici este, după cum spuneam, tot omenescul, aici suntem. Poate că ar fi fost mai bine să las să se construiască singură nevoia de a înțelege ce se întâmplă cu vorbirea, cum se leagă cuvântul cu gândul, cum se *materializează* gândirea. Sigur, gândirea se *materializează* în vibrațiile sonore care poartă cuvântul. Nu văd de ce ne-am feri să spunem *materializare* emisiei de vibrații sonore? Nu poate fi pipăită vibrația? nu poate fi ea înregistrată, transmisă sau transformată în cuvânt scris? Ce poate fi mai material decât o bucată de piatră pe care s-au săpat cuvinte? sau o carte ce pare să fie numai celuloză, clei și cerneală? Cuvintele dintr-o carte sunt și o bucățică de spirit uman. Cuvinte care fixează gândul, care eliberează gândul, care stimulează gândul celor ce o citesc. Cuvinte... și gând. Dar cum se materializează gândul? Cred că prin cuvânt, dar nu numai. Gândirea unui peisaj, unui tablou, este o imagine. Cum se păstrează gândul, cum se memorează? Știm atât de puțin despre memorie, dar nu văd niște tomuri voluminoase cu scriitură în care să păstrăm toate gândurile, mai ales că memoria păstrează chiar tot, ceea ce este important, dar și ceea ce nu este de loc important. Poate că se păstrează în imagini care pot sintetiza mai mult, poate că memoria se păstrează și gândul se materializează în mintea noastră într-un alt fel, necunoscut nouă.

Este interesant că Descartes, acest înnoitor al gândirii din epoca modernă, a pornit construcția sa filosofică de la gând și nu de la cuvânt. Făcea el, oare, o diferențiere între cuvânt și gând? El sa îndoit asupra adevărurilor comunicate până atunci, dacă se putea îndoii era pentru că putea gândi; iar dacă putea gândi, exista. "*Dubito, ergo cogito; cogito, ergo sum*". Nu a simțit nevoia să spună "vorbesc, deci exist". De ce o fi preferat alegerea gândului ca dovadă a existenței? Poate a fost o alegere întâmplătoare, poate că prin gând înțelegea și cuvântul. Dacă ar fi să ne luăm după Biblie ar trebui să acceptăm importanța cuvântului. Este adevărat că Dumnezeu zice "Să fie lumină". Și a fost lumină. Dacă avem în vedere atributele lui Dumnezeu, cuvântul era la Dumnezeu și cum Dumnezeu are cunoașterea absolută, la El nu putea fi o diferență între gând și cuvânt, ceea ce înseamnă că spusa lui Dumnezeu este tot una cu gândul lui Dumnezeu. Cred că pentru om, care este o ființă imperfectă, care nu-l poate egala pe Dumnezeu, nu se poate vorbi de o identitate între gând și cuvânt. Mai mult, Dumnezeu nu vorbea în nici o limbă pământească, Dumnezeu înțelege în orice limbă ai vorbi, și vorbește, pentru cine are fericirea să-i audă cuvântul, indiferent de limba pământească. În orice caz, El vorbea pe când om nu era, și a lovit în trufia omului, care voia să ajungă la el, încurcându-i limba cu mai multe vorbiri. Asta nu ne împiedică să fim de acord azi că putem gândi într-o limbă. Gândirea se desfășoară în matricea înlănțuirii cuvintelor. A gândi înseamnă a gândi într-o limbă a pământului! Cu siguranță că este mult adevăr în această afirmație. Gândirea este influențată de bogăția sau de sărăcia unei limbi. Uneori ajungem chiar să ne îndoim dacă un om ce nu poate vorbi ajunge să gândească. La surdo-muți, se poate dezvolta o gândire evoluată pe baza unui limbaj al imaginilor. Veți spune, da, este totuși un limbaj dacă nu este o vorbire. Este un limbaj care are o gramatică și care se dezvoltă de la o serie de imagini. În cazul acesta, nu putem exclude și o gândire imaginativă asociată vorbirii.

Acceptăm unitatea dintre vorbire și gândire, dar să vedem care sunt diferențele dintre ele? Dacă felul de a gândi se poate înlănțui și altfel decât numai prin susținerea cuvintelor? În definitiv, de ce nu s-ar putea gândi mult mai repede și mai eficient prin imagini? De ce sunt pictate mănăstirile din Bucovina în exterior ca și în interior? De ce sunt pictate, în general vorbind, bisericile ortodoxe și nu se scrie pe pereți Biblia? Pentru că atunci erau majoritatea credincioșilor analfabeți, și numai imaginile vorbeau. Să vedem ce s-ar întâmpla dacă ar ști carte? Dacă credincioșii s-ar opri și ar începe să citească ce scrie pe pereți, fie înăuntru, fie în afară, biserica s-ar transforma în piață. Ar fi o continuă urmărire a textului în timpul slujbei nimeni n-ar mai putea urmări preotul, și mulți ar șușoti, dacă n-ar vorbi chiar tare. Dar nu numai atât; cât s-ar pierde din frumusețea artistică? Nu ne-am mai bucura admirând picturile. Uitați-vă la moschei. Imaginile sunt refuzate din motive religioase. Acolo, imaginarul este redus la maximum. Doar arabescuri colorate în acel frumos albastru oriental și câte un cuvânt din Coran care este simbol și face să lucreze imaginativul din mintea credincioșilor. Îți poți imagina scene din Coran pe care acel simbol, acel cuvânt sfânt, le readuce în minte. Este ,

de fapt, tot o traducere a cuvântului în imagini. Noi, creștinii, folosim și noi imaginativul prin pictură, și ce frumos, ce liniștitor, este să te poți aduna în tine în mijlocul populației de sfinți pictați în culori vii pe pereți. Nu numai că nu te deranjează, te face să înțelegi mai bine lumea din jurul tău care și ea se reculege, iar gândul te apropie de Iisus. Chiar dacă știi carte, urmărind imaginile, ai un câștig spiritual.

Ceva asemănător apare în gândul lui Victor Hugo când scrie, în *Notre- dame de Paris*, că "Arhitectura e marea carte a omenirii.... Primele monumente au fost simple blocuri de stâncă *pe care fierul nu le atinsese*, spune Moise. Arhitectura începu ca orice scriere. Ea fu la început alfabet. Se înfigea o piatră în picioare și ea era literă, și fiecare literă era o hieroglifă, și pe acea hieroglifă odihnea un grup de idei așa cum odihnește capitelul pe coloană....Idea mamă, verbul, nu se găsea numai în fondul edificiilor, dar și în forma lor. templul lui Solomon, de exemplu, nu era doar legătura cărții sfinte, era însăși Cartea sfântă.... Și nu numai forma edificiilor, dar locul pe care ele și-l alegeau dezvăluia gândul reprezentat.... Grecia își încununa munții cu un templu armonios la vedere, India și-i spinteca pe ai săi pentru a șlefui pagode diforme, subterane, purtate de gigantice șiruri de elefanți de granit.... arhitectura a fost marea scriere a geniului uman." (Victor Hugo, *Notre Dame de Paris*, Ed. Cugetarea, București, 1937, vol. I, p. 183-185, traducere Ion Pas). Este adevărat că arhitectura rămâne o scriere universală, o scriere ce pune în valoare, și arată, tot ceea ce este mai frumos din interiorul omului. Omenirea și-a pus, în pietrele cioplite și șlefuite, întreg sufletul, pasiunile, trăirile, tot ce avea la un anumit moment frumusețe de cristal. Așa cum sticla frumos șlefuită retrimite lumina soarelui în sute de ape colorate, tot astfel piatra lucrată, construcțiile ridicate de om în diverse părți ale lumii, ne spun multe despre oamenii care le-au ridicat. Pietrele, templele, domurile, ne vorbesc în diferite limbi, aproape fiecare în limba ei, pe care toți o înțelegem. Este aproape o comunicare empatică, sau noi avem calitatea de a citi pe aceste monumente cum era sufletul oamenilor ce le-au construit. Pare empatică pentru că este ca o carte care nu poartă cuvinte, poartă chiar gândurile, sentimentele, bucuria și tristețea, smerenia, împăcarea sufletului, furia ce răbufnește, credința, zvârcolirea patimilor, liniște, detașare. Formele construcțiilor sunt o aducere în afară, așa cum spuneam, pentru a fi citit, a omului interior.

Marele rege Așoka al indienilor (264-227, î.Ch.), convertit la budism, împânzește tot regatul cu monumente care aveau basoreliefuri, statui, prin care transmitea, spunea, omului simplu despre valorile budismului: bunătatea, răbdarea, moralitatea perfectă, compasiunea, renunțarea. Este un exemplu care vine să întărească cele spuse de Victor Hugo despre arhitectură ca posibilitate de comunicare. Un exemplu în plus spre susținerea imaginii în comunicarea gândului, pentru limbajul universal al formelor.

Să vedem ce se întâmplă cu scrierile ideografice? O ideogramă, o hieroglifă, este un semn, un simbol pentru o noțiune. Ne aduce din memorie o idee, idee cu care putem gândi, care ne informează, care ne spune ceva, dar fiecareia îi spune după ce are el în cap. Aici intrăm într-un domeniu foarte greu de ținut în frâu, a cărei

cunoaștere de-abia dacă putem s-o întrezărim. Cum se formează noțiunile în mintea noastră? Care este funcția lor? Cum gândim cu ele?

Revenind la întrebările de mai sus, am să spun că este foarte greu de răspuns. Voi încerca, totuși, să schițez un prim punct de vedere pe care sper că-l voi putea dezvolta mai târziu cu ajutorul gândirii lui Blaga. O noțiune pare ceva simplu, noțiunea de casă, de scaun, de masă sau alte noțiuni de același fel se formează în mintea noastră într-un proces de învățare care este natural, până la un moment dat, și care înseamnă că noi putem face o sinteză mentală, a senzațiilor care ne asaltează de când eram copii, mai precis o primă sinteză a acestor senzații cu ceea ce am avut în mintea noastră o dată cu venirea pe lume și la care se adaugă învățarea. Cineva ne arată cu degetul și pronunță, în același timp, o casă, o masă, un scaun. Ceea ce vede copilul se unește în mintea lui cu *categoriile* pe care le avem în minte. De când le avem, de unde le avem și cum s-au format este mai greu de spus. Poate că nu este nici important. Important este că le avem. Cu timpul toate aceste senzații și categorii se unesc și ne putem forma noțiunea de casă, de masă, de scaun. După ce o noțiune s-a format, ea se îmbogățește prin experiența noastră continuă. Vedem noi case, noi scaune, iar gândirea le unește mai departe în noțiunea respectivă și le trimite în sertarul acestei memorii. Vorbirea nu face decât să participe la acest proces continuu și să fixeze noțiunea printr-un cuvânt. Acest proces nu este totdeauna ușor de realizat. Câte feluri de case, câte feluri de scaune, de mese, există. Uneori nici nu ne dăm seama ce este cu adevărat o casă, o masă, un scaun. Acestea sunt dificultăți pe care le putem depăși relativ ușor prin experiență. Noi n-am putea vorbi dacă n-am avea niște noțiuni, așa cum n-am putea gândi dacă n-am avea niște noțiuni deja formate, formele *apriori* ale sensibilității și categoriile.

Ne-am reîntors de unde am plecat. Vorbirea, cuvântul, ca și noțiunea formată în minte pare să nu fie prea departe una de alta, și așa și este. Numai că nu sunt același lucru, nu sunt identice, fiecare are un alt Univers de discurs.

Noi nu avem cum să știm care este conținutul real al unei noțiuni și dacă ea depășește sau nu ceea ce putem înțelege prin cuvântul care o desemnează. Ceea ce putem ști este că datele ce pot fi culese și care să aibă importanță pentru o noțiune, spre exemplu cea de scaun, sunt enorme și este greu să ne vină toate în minte atunci când pronunțăm cuvântul *scaun*. Câte din aceste date formează noțiunea de *scaun* pe care o am eu în minte, este și asta greu de știut. Câte din aceste date participă la formarea aceleiași noțiuni din capul altora? Nici asta nu pot ști. Ceea ce pot ști este că atunci când citim cuvântul *casă*, sau *scaun*, în mintea fiecăruia din noi se luminează o sferă a acestei noțiuni ce este diferită de la unul la altul, cu toate că toți înțelegem cuvântul. De aici pot apărea, de multe ori, ambiguitățile vorbirii, deoarece Universul de discurs, al noțiunii, exprimat prin cuvânt, este diferit de la unul la altul. Folosim același cuvânt, dar alte gânduri. Chiar dacă aceste diferențe nu sunt grave, nu sunt importante, ele sunt. În mintea fiecărui vorbitor natural al

unei limbi noțiunile diferă, nu mai spun ce se întâmplă când trecem de la o limbă naturală la alta. De aceea este uneori dificil de tradus un cuvânt, o expresie. Mai mult, noțiunile noi sunt purtate în toate limbile de neologisme, de cuvântul folosit în limba în care s-au format. Dar ce se întâmplă când cineva formează o nouă noțiune științifică pentru care nu are un cuvânt convenabil în limba lui, în limbile moderne. Caută un cuvânt dintr-o limbă moartă, de obicei în latină sau în greacă, un cuvânt pe care-l folosește pentru a desemna această nouă noțiune. Evident, cuvântul folosit este prea sărac, el este mai mult un simbol în această situație, un simbol pentru o noțiune pe care o am numai în cap, este abstractă, dar nu poate fi decât cu greu explicată prin cuvinte. Ce se întâmplă cu numerele? nu sunt ele un simbol pentru ceva ce nu putem exprima în cuvinte? dar celelalte simboluri folosite în algebră, în logica matematică? Ce înseamnă un semn de egalitate? sau de identitate? dar unul de asemănare? Nu sunt ele simboluri pentru ce avem în minte, indiferent de limba naturală pe care o vorbim, și pentru care nu avem cuvinte cu care să le exprimăm? Nu sunt ele ca niște hieroglife, ca niște ideograme?

Să vedem ce se întâmplă cu ideogramele. Semnele de circulație sunt simboluri care ne ajută să luăm o hotărâre rapidă atunci când conducem. Ce înseamnă asta? Înseamnă că nu putem exprima în cuvinte destul de repede ceea ce gândim dar, în imagini înțelegem mult mai repede. Mai sunt și alte dovezi că ne putem gândi mult mai repede decât am putea să ne exprimăm. Chiar căutarea cuvintelor, când vorbim, nu arată altceva decât existența unei diferențe mari între gândirea noastră și exprimarea acestei gândiri în cuvinte. Se vorbește despre o gândire imaginativă, în imagini. Se deosebesc oamenii care folosesc preponderent această gândire imaginativă de cei care folosesc mai mult gândirea abstractă? Scrierile ideografice au avut o mare răspândire și o mai au și acum. În China, Coreea și Japonia, sunt suficient de răspândite. La un moment dat, s-a încercat trecerea la o scriere fonetică în China. Este imposibil. Diversitatea vorbirilor, numai pe teritoriul chinez, este foarte mare. Dacă scrierea ar fi altfel decât prin ideograme nu s-ar mai putea înțelege cei din sud cu cei din nord, cei de la granița Vietnam-ului cu cei de la granița cu Coreea și cei din vest cu cei de pe coastă. O noțiune sau o acțiune reprezentată prin ideograme poate fi înțeleasă de diferiți vorbitori care nu se pot înțelege între ei vorbind. Un chinez va înțelege ce scrie un coreean sau un japonez, și invers. Semnele de circulație nu sunt tot ideograme? În acest fel, toți oamenii care conduc vehicule, indiferent unde, se pot înțelege între ei conducând. Un alt exemplu, care nu mai este din domeniul gândirii imaginative, ci al celei abstracte, poate fi felul în care se pot înțelege doi matematicieni, doi geometrii, ce vorbesc limbi diferite. Ei se vor înțelege perfect cu ajutorul simbolurilor abstracte scriind pe tablă. Limba naturală nu îi poate ajuta să înțeleagă o formulă.

Oare se poate gândi în imagini? Cu siguranță că se poate gândi cu imagini sau mai bine zis, preponderent imaginativ. Formarea noțiunilor este, ontogenetic, un proces de lungă durată, un proces lung de învățare, la care cuvintele se asociază cu imaginile și cu sentimentele. În măsura în care o noțiune formată este funcțională,

adică putem s-o folosim atunci când gândim, atunci când vorbim, atunci când conducem o mașină, sau realizăm orice altă activitate umană, ea poate intra în funcție abstract, prin cuvinte sau /și prin simboluri, imaginativ, poate chiar mai bine. Așa se întâmplă când conducem. Un semn de circulație ne comunică direct ce avem de făcut. Gândirea se desfășoară singură fără să o mai traducem în cuvinte. Când vedem lumina roșie la stop oprim fără să ne mai gândim, este o acțiune stereotipă ce a devenit inconștientă. De abia după ce am apăsasat pe frână și ne relaxăm privind în jur, putem să gândim și în cuvinte. Pentru asta ne trebuie timp.

Dar ce se întâmplă atunci când nu găsim un cuvânt potrivit care să ne exprime ce vrem să spunem ? Dacă gândim în cuvinte de ce nu ne vine și cuvântul pe care l-am folosit gândind? Pentru că nu gândim în cuvinte. Mai degrabă cuvintele se nasc, s-au născut, prin nevoia noastră de a comunica ce gândim. Nu știu dacă se va putea vreodată dovedi care este primul, cuvântul sau gândul. Se știe că eschimoșii folosesc mai multe cuvinte pentru zăpadă. Zăpada în lumina soarelui este altceva, pentru ei, decât zăpada nopții polare, la fel zăpada proaspătă față de cea înghețată. Atunci când nu-ți vine un cuvânt pe limbă, când ai un lapsus, înseamnă că nu l-ai folosit gândind? Învățarea gândirii și vorbirii la copii nu pot fi despărțite. Cu toate acestea, cea mai uzitată metodă de învățare a unor cuvinte noi este prin a-i arăta obiecte. Chiar și abecedarul este astfel întocmit, atunci când vrem să-i învățăm pe copii cum să gândească cuvinte și să le scrie. Ne ajutăm prin imagini.

Câteodată n-ai cuvinte să-ți exprimi gândul, nu găsești un cuvânt potrivit. După cum spuneam, simți uneori nevoia să folosești un cuvânt dintr-o limbă străină, sau chiar să inventezi un cuvânt, să preiei un cuvânt elin sau unul latin și să le dai o folosință apropiată gândirii tale. De aceea, avem și atâtea neologisme în limbile moderne. Spre exemplu, franceza modernă a fost reconstruită (în sec 16-17) preluând foarte multe cuvinte latine. Nu mai vorbesc, în limbajul folosit de științe, limbaj uneori preluat și în vorbirea curentă s-a folosit și se folosesc curent asocieri de cuvinte latine, eline, sau de alte origini pentru a denumi o noțiune nouă. Spre exemplu: tele-fon, radio-fon, caseto-fon, tele-fax, baro-metru etc. Aceste noi cuvinte nu erau necesare, dacă nu era o gândire pe care n-o puteam exprima și care desemna o nouă realitate.

Tot din necesitate (cum altfel s-ar putea) au apărut și cuvintele comune cum sunt cele de casă, de masă, de pâine, de apă, grâu, câmp, pădure, lemne ș.a.m.d. Odată noțiunile formate în minte prin experiența de zi cu zi, prin imaginile ce se tot repetau, a apărut și nevoia de a comunica, nevoia ca oamenii să se poată înțelege între ei și în absența obiectelor ce puteau fi arătate. Să vedem un exemplu de noțiuni și de cuvinte formate din necesitatea de exprimare și de comunicare. Noțiunea de zăpadă pentru oamenii regiunilor temperate, ca și cuvântul care o exprimă, este același pentru fiecare comunitate în parte. Indiferent dacă zăpada este proaspăt depusă, dacă este în lumina soarelui de dimineață sau la asfințit, dacă o vedem la lumina lunii, ea este zăpadă, aceeași zăpadă. Nu la fel este pentru

eschimoși, pentru locuitorii zonelor arctice, unde o zi și o noapte înseamnă un an. Pentru ei, este alta zăpadă în lumina soarelui răsare sau a soarelui apune, altă zăpada proaspăt ninsă. Ei au diverse nume pentru diversele feluri de a fi ale zăpezii. În universul lor, zăpada și-a multiplicat ființa. Probabil că pentru ei este o necesitate, zăpada și gheața fiind tot peisajul pe care îl au. Cuvântul, în acest caz a urmat gândului care a impus mai multe noțiuni de zăpadă și de gheață.

Această relație dintre gând și cuvânt, care este un mister, este asemănătoare, după cum spuneam, cu cea dintre ou și găină. Care a fost mai înainte? Care este determinant? Care este mai important? Este foarte greu de gândit formarea unor noțiuni fără sprijinul cuvintelor. Cu siguranță că la noțiunile mai evolute și la cele care se formează astăzi, cuvântul participă determinant. Chiar și la îmbogățirea celor curente, tot cuvântul este vinovat. Gândirea și cuvântul merg împreună, se ajută reciproc. Ce altceva este vorbirea decât un instrument de comunicare, complexitatea gândului care mă chinuie, care mă scoală din somn și pe care vreau, uneori, să-l prind într-un cuvânt nou? O să-mi spuneți că omul este influențat psihologic prin cuvânt. Că în hipnoză, un cuvânt îți poate declanșa trăiri de o intensitate egală cu realitatea și nu este altceva decât un flux al gândirii. Chiar și în realitatea virtuală este o minciună pentru că este numai o *realitate* transmisă electronic și care impresionează văzul și tactul.

Este adevărat ce-mi spuneți și nimeni nu vă va contrazice, cuvântul și gândul sunt îmbrățișate în sufletul nostru. Nu știu dacă ați asistat vreodată la o ședință de hipnoză. Dar puteți să întrebați pe cineva care o practică. Nu știm sigur care este mecanismul de realizare a hipnozei, dar ea este declanșată, întreținută și condusă, prin cuvânt. Un om în stare de hipnoză poate trăi cele mai curioase experiențe, dar numai ceea ce în trezire ar fi de acord să facă. Ați văzut cum reacționează un om în transă hipnotică atunci când i se cere să facă ceva cu care nu ar fi de acord? Refuză să execute. De aceea, sunt dificultați în întreținerea hipnozei ca armă de luptă. Nu știi când și de ce, un ordin poate fi blocat și să nu mai fie executat. Se preferă inducția chimică a stării de schimbare a voinței, mai bine zis de anihilare a voinței, pentru că ce vrem, nimeni nu poate schimba în nici un fel. Este ceva în gândul nostru cel mai ascuns, dar care este numai al nostru, și care indiferent de cuvintele folosite, de comenzile date din afară, va executa numai ceea ce este compatibil și nu orice ordin. Gândul nostru este destul de independent atunci când are de apărut ceva important și nu se poate lăsa modelat oricum de instrumentul cuvintelor, de inducția prin cuvânt.

Încerc să susțin diferența de fond dintre gând și cuvânt cu toate că pentru cei mai mulți care se preocupă de acest domeniu pare că nu este o diferență importantă. După cum am spus, uneori ai în minte gândul tău pe care nu poți să-l exprimi ușor în cuvinte. Cred că filosofia prin metafore pe care o propune Lucian Blaga încearcă să suplinească această dificultate de a ne exprima gândul, de a ne exprima ideile noastre într-un mod cât mai simplu, în cuvinte. Da! exprimarea în cuvinte potrivite

gândului nu ne este totdeauna la îndemână și avem nevoie să găsim o modalitate de a spune ce vrem. Atunci putem folosi cu succes metafora. O să spuneți că în acest fel ne alăturăm mai mult poeziei. Mai întâi, poezia este în esența ei metaforă, așa cum ne spune Blaga, chiar atunci când nu prea folosește metafore, este metaforă pură. Apoi, poeticul, creația, fie ea artă, știință sau filosofie, este ceea ce ne caracterizează pe noi oamenii și dintotdeauna am încercat și vom încerca să dezvăluim misterele în orizontul cărora trăim, dezvăluire pe care o putem încerca numai creând. Copilul creează în joaca lui. Tot ce este joacă la copil este sub semnul creației. Atunci când citim o carte, ascultăm muzica sau privim ceva ce ne pare frumos, creem, mintea noastră nu poate sta leneșă, ea creează în tot ce facem noi. Chiar și atunci când ne plafonăm, când refuzăm conștient creația, ea mai persistă în gândul nostru încercând să ne scoată din platitudinea morții. Să ne reîntoacem la diferența dintre gândul nostru și cuvintele pe care le putem folosi pentru a-l exprima. Atunci când simțim ceva, tot un gând este, el poate fi ceva neclar, difuz, dar tot un gând este. Ceea ce simțim fizic ca o durere, o suferință de boală, este tot un gând, de cele mai multe ori foarte greu de exprimat. Evident este asta la o consultație medicală când îl rogi pe pacient să-și descrie suferința în amănunt. Este câteodată penibil, el este singurul care a simțit și nu-și găsește cuvinte potrivite cu care să spună ce a simțit. Poate că atunci n-a dat importanță amănuntului, dar memoria îl poate ajuta să-și amintească aceste amănunte și, încet, încet, își poate exprima ce a simțit, gândul lui. De data aceasta, mai ales prin comparații: "mă doare ca o tăietură de cuțit" , " ca o lovitură de ciocan", "parcă merg pe ace". Dacă avem nevoie de comparații în viața zilnică pentru a ne putea exprima câte un gând, de ce să ne mire că filosofia poate folosi cu succes metafore în același scop?

Să încercăm să ascultăm și părerea unui mare scriitor. "... je me rappelle que c'est cette automne-la, dans une de ces promenades, pres du talus broussailleux qui protege Montjouvain que je fus frappe pour la premiere fois de ce dsaccord entre nos impressions et leur expression habituel"(Marcel Proust, *A la recherche du temps perdu*; I,Ed. Gallimard, 1954, Bibliotheque de la Pleiade, papier bible; p.155). Impresia se transformă în gând și cel mai fin observator pe care l-a avut vreodată disciplina literelor își dă seama că uneori nu poate exprima în cuvinte ceea ce vede , ce aude, tot ceea ce îi impresionează simțurile. Atunci veți înțelege de ce noi, cei care avem o posibilitate de exprimare medie avem nevoie, sau preferăm, să arătăm cu degetul un apus de soare sau să descriem cu un gest larg ceea ce vedem și ni se pare că este splendid, rămânând în acelaș timp tăcuți, în loc să încercăm traducerea în cuvinte. Uneori, din păcate, folosim în exces și nejustificat articolele demonstrative: aia, ăsta, asta, ăla.

Când nu ne vine un cuvânt potrivit pentru a exprima ceva, ce se întâmplă? Căutăm în memoria noastră un cuvânt, pe care-l avem desigur, și care să se asemene cât mai mult cu ceea ce avem în gând. La nevoie, chiar inventăm unul nou pentru că nu-l avem pe cel perfect. Oricât am vrea altceva, cuvintele pot avea viața lor proprie numai după ce intră în folosință, după ce le folosesc mulți. Valoarea unui

cuvânt se realizează numai în întrebuințare pentru că poate exprima, singur sau împreună cu alte cuvinte, un gând. Altfel spus, lumea cuvintelor ca un tot, indiferent de limba particulară de exprimare, acoperă lumea gândurilor noastre? Nicicum. Mai rămâne întotdeauna ceva. Lumea cuvintelor încearcă să acopere parțial universul gândurilor noastre pentru că numai gândul zboară, cuvintele încearcă să se țină după el. Când nu poate, și asta se întâmplă destul de des, ne rămâne posibilitatea de a folosi o explicație mai lungă cu care să înlocuim un cuvânt care ne lipsește. Mai avem o posibilitate, atunci când nu numai un cuvânt ne lipsește, atunci când nu găsim cuvinte pentru a exprima o idee, de obicei ceva nou sau ceva ce ar fi mai greu de înțeles, atunci putem folosi o metaforă. Uneori o metaforă este o lungă explicație cu care încercăm să cuprindem sfera noțiunii de care povestim. Putem să creem o imagine, ceva asemănător cu ceea ce vrem să spunem. În poveștile copilăriei mele personajele fantastice reușeau să vină **cu viteza gândului** acolo unde voiau. Mult timp am pierdut atunci ca să înțeleg ce înseamnă viteza, **ca gândul**. Până la urmă am fost de acord că nu poate exista o viteză mai mare. Poți fi în același moment oriunde vrei. Era un gând de copil dar povestitorii erau adulți și ei au "simțit" că nimic nu poate concura gândul, atunci când mi-au dat niște explicații naive. Doar azi am început să înțeleg, pentru că numai gândul poate pătrunde oriunde, oricât de adânc, oricât de departe. Un mit frumos. Un mit? Dacă teoria Big Bang-ului are în ea ceva adevărat, așa cum am mai discutat, atunci viteza luminii nu se deosebește prea mult de o viteză de melc, pentru că viteze amețitoare au fost posibile în primele secunde ale universului. De aceea mitul vitezei gândului, perpetuat de poveștile copilăriei, este bine că rămâne viu în mintea noastră, cea fragedă, gândul ne poate duce unde nici nu bănuim.

Poate că de aceea fiecare ascultător al unui concert recrează el singur ceea ce aude după mintea și după gândul lui. Pentru fiecare dintre noi, aceeași interpretare a unei simfonii de Mahler sună altfel. Tot astfel, fiecare cititor al unui roman citește altceva, înțelege altceva. Explicația este prezența *matricei stilistice* ce este încărcată cu categoriile, divers modelate, ale inconștientului, aceste filtre, aceste matrițe, prin care toate percepțiile sunt individualizate. Ce bine că individualitatea noastră este atât de puternică! Ce bine că avem gândul și cuvântul!

Colecția < Focul Veșnic Viu>

Geo Săvulescu

LUCIAN BLAGA, FILOSOFIA PRIN METAFORE

Toate drepturile rezervate A.B.România, SRL.

<Focul Veșnic Viu>

ISSN: 1221-4787

Str. Căderea Bastiliei, 32, 71139,

E-mail: geosavulescu@pcnet.pcnet.ro, geos@fx.ro

BIBLIORAFIE

- Lucian, Blaga, *Trilogia cunoașterii*, Fundația Regală pentru literatură și Artă, București, 1943.
- Lucian, Blaga, *Trilogia culturii*, Fundația Regală pentru literatură și Artă, București, 1944
- Lucian, Blaga, *Trilogia valorilor*, Ed. Minerva, București, 1987.
- Lucian, Blaga, *Schița unei autoprezentări filosofice*, Revista de Filosofie, XXXVII,3-4, p.297-307, București, 1990.
- Lucian, Blaga, *Trilogia cosmologică*, Humanitas, 1997.
- Lucian, Blaga, *Despre gândirea magică*, Ed. Garamond, București, 1992.
- Lucian, Blaga, *Poezii*, Ed. pentru literatură, București, 1966.
- Lucian, Blaga, *Opera poetică*, Humanitas, 1995.
- Lucian, Blaga, *Zări și etape*, Ed. pentru Literatură, București, 1968.
- Lucian, Blaga, *Despre conștiința filosofică*, Ed. Facla, 1974.
- Emil, Cioran, *Lacrimi și sfinți*, Humanitas, 1991.
- Thophile, Corydale, *Introduction à la logique*, Association internationale d'études du sud-ouest Européen, Comité National Roumain, Bucarest, 1970.
- *Dimensiunea metafizică a operei lui Lucian Blaga, Antologie de texte*, Ed. Științifică, București, 1966.
- E.R.Dodds, *Grecii și iraționalul*, Polirom, Iași, 1998.
- Ștefan, Aug. Doinaș, *Măștile adevărului poetic*, Cartea Românească, 1992.
- Dr. Adolfo, Fernandez- Zoïla, *Freud și psihanalizele*, Humanitas, 1996.
- Sigmund, Freud, *Psihanaliză și sexualitate*, Editura Științifică, București, 1994.
- Sigmund, Freud, *Anguasa și viața instinctuală. Femeinitatea*. Ed. Unuversitaria, 1973.
- Sigmund, Freud, *Autobiografie*, Ed. Științifică, București, 1993.
- Sigmund, Freud, *Dincolo de principiul plăcerii*, Caiete de psihanaliză 1, Ed. "Jurnalul literar", 1992.
- Leonard, Gavrilu, *Inconștientul în viziunea lui Blaga*, Ed. IRI, București, 1997.
- Martin, Heidegger, *...poetic locuiește omul..*, Centrul de Cercetări Alexandru Săvulescu, București, 1994.
- Martin, Heidegger, *Nietzsche*, Vol. I și II, dtion Gallimard, 1971.
- Victor, Hugo, *Notre-dame de Paris*, Ed. Cugetarea, București, 1937,
- Carl Gustav, Jung, *Tipuri psihologice*, Humanitas, 1997.
- Carl Gustav, Jung, *Puterea sufletului*, patru părți, Ed. Anima, 1994.
- Carl Gustav, Jung, *Psihologie et alchimie*, dition Buchet/ Chastel, 1970
- Carl Gustav, Jung, *Antwort auf Hiob*, Walter- Verlag, Olten, 1973.
- Immanuel, Kant, *Critica rațiunii pure*, Ed. Științifică, București, 1969.
- Immanuel, Kant, *Critica rațiunii practice*, Ed. Științifică, București, 1972.
- Sren, Kierkegaard, *Școala creștinismului*, Ed. Adonai, 1995
- Sren, Kierkegaard, *Conceptul de anxietate*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1998.

- Nikolai, Losski, *Condițiile binelui absolut. Bazele eticii*. Humanitas, 1997.
- Friedrich, Nietzsche, *Dincolo de bine și de rău*, Humanitas, 1991.
- Friedrich, Nietzsche, *Așa grăit-a Zarathustra*, Edinter, București, 1991.
- Constantin Noica, *Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant*, Humanitas, 1995.
- Constantin Noica, *Devenirea întru ființă*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
- Jos, Ortega y Gasset, *Tema vremii noastre*, Humanitas, 1997.
- Philosophes roumains, *Repères Universels*, Rédaction des publications pour l'étranger, Roumanie, 1999.
- Dr. I., Popescu-Sibiu, *Concepția psihanalitică*, Ed. H. Welther, Sibiu, 1947.
- Dumitru, Stăniloae, *Ascetică și mistică creștină, sau Teologia vieții spirituale*, Casa cărții de știință, 1993.
- Dumitru, Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, Vol 3, Ed. Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978.
- Alexandru, Surdu, *Pentamorfoza artei*, Ed. Academiei Române, 1993.
- Alexandru, Surdu, *Sur la transcendance dans <La trilogie de la connaissance>* Revue Roumaine de philosophie, 35,3-4, p.173-177, Bucarest, 1991.
- Peter Mark, Roget, M.D., F.R.S. *Thesaurus of the English words and phrases*, Longmans, Green, and Co., London, Bombay, Calcuta and Madras, 1921.
- Mircea, Vaida, *Pe urmele lui Lucian Blaga*, Ed. Sport- Turism, București, 1982.
- Vasile, Dem., Zamfirescu, *Intre logica inimii și logica minții*, Ed. Trei, 1997.
- Mircea, Zăciu; Marian, Papahagi; Aurel, Sasu; *Dicționarul Scriitorilor Români*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1995.

Coperta IV

A. Geo Săvulescu. Născut la 12 Aprilie 1932, la București. Tatăl, medic reumatolog, editor în 1935 al *Revue de Sensibilisation*. Inovator în terapeutila bolilor reumatismale. Mama, dintr-o familie de avocați. Absolvent al facultății de Medicină Generală din București, 1958. Atras de problemele fundamentale ale vieții ca și ale omului, de marile întrebări la care nu se poate răspunde, se înscrie în 1966 la Facultatea de Filosofie, Universitatea din București, continuându-și activitatea normală de medic. Absolvent al facultății de Filosofie în 1970. Medic primar de Medicină Generală, 1971. Se specializează în homeopatie, 1984-1987, fiind atras, în continuare, de domeniile fundamentale ale cunoașterii ca și de ceea ce este încă neexplicat dar adevărat. Editor al *Revistei de Homeopatie*, 1993- 1997, Editor al colecției *Focul Veșnic Viu* din 1993.

ISSN: 1221-4787

Copyright © Geo Săvulescu 2003